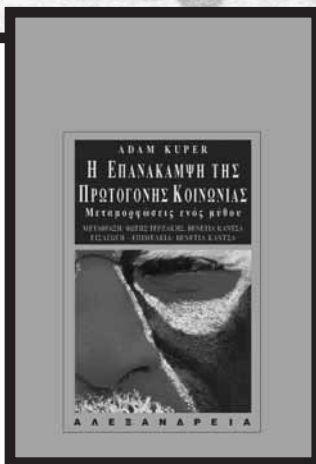

ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ: ADAM KUPER, *Η ΕΠΑΝΑΚΑΜΨΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΓΟΝΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ. ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΜΥΘΟΥ*, ΜΤΦΡ. ΦΩΤΗΣ ΤΕΡΖΑΚΗΣ, ΒΕΝΕΤΙΑ ΚΑΝΤΣΑ, ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ, ΑΘΗΝΑ, 2007

ΑΙΜΙΛΙΟΣ ΤΣΕΚΕΝΗΣ*

* Ο Αιμίλιος Τσεκένης διδάσκει Κοινωνική Ανθρωπολογία στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Α) Εισαγωγικά

Η επανάκαμψη της πρωτόγονης κοινωνίας έρχεται να προστεθεί στο ήδη πλούσιο έργο του Adam Kuper που καταπιάνεται με τη διανοητική ιστορία της κοινωνικής ανθρωπολογίας.¹ Η μελέτη βασίζεται μεν στο προγενέστερο έργο του *The Invention of Primitive Society. Transformations of an Illusion*, Routledge, 1988 [*Η επινόηση της πρωτόγονης κοινωνίας. Μετασχηματισμοί ενός μύθου*], ωστόσο, όπως διευκρινίζει και ο ίδιος ο συγγραφέας στον πρόλογο (Kuper 2007, σ. xli-xliii) έχει υποστεί εκτενείς διορθώσεις αλλά και σημαντικές προσθήκες (κεφ. 2 και 10). Αν *Η επινόηση* (1988) συνιστά κατά κάποιο τρόπο την 'ιστορία' της *Επανάκαμψης* (2005), το άρθρο «Lineage Theory: A Critical Retrospect» (1982) που υπήρξε η αφορμή για τη συγγραφή της πρώτης είναι η 'προϊστορία' της. Θα επανέλθω αργότερα στις σχέσεις ανάμεσα στις τρεις μελέτες.²

Το βιβλίο χωρίζεται σε πέντε μέρη και έντεκα κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο: «Ο μύθος της πρωτόγονης κοινωνίας» συνιστά ουσιαστικά την εισαγωγή αυτής της μελέτης. Εδώ ο Kuper συμπυκνώνει τα κεφάλαια 2-7 και σκιαγραφεί την επιχειρηματολογία του. Σύμφωνα με τον συγγραφέα η ιδέα της πρωτόγονης κοινωνίας (ΠΚ) είναι ένας

μύθος, μια επινόηση. Ο μύθος αυτός αποκρυσταλλώνεται στα γραπτά των μελετητών (Maine, Tylor, Lubbock, McLennan και Morgan) κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα, όπου η ΠΚ κατασκευάζεται ως η ανεστραμμένη εικόνα της σύγχρονης κοινωνίας: η ιδέα της ΠΚ μας επιτρέπει να σκεφτούμε όχι μόνο τις ΠΚ αυτές καθαυτές αλλά επίσης και προπαντός τη δική μας κοινωνία.

Αυτό που εντυπωσιάζει τον Kuper είναι το «πόση συναίνεση επιτεύχθηκε σύντομα ακόμα και σε ζητήματα λεπτομερειών», εφόσον, παρά τις όποιες διαφορές χώριζαν, την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα τους ειδικούς, σχεδόν όλοι έτειναν να υιοθετούν τις παραδοχές που θεμελιώναν το μύθο της ΠΚ (σ. 7, σ. 23-24). Επιπλέον, το μοντέλο της ΠΚ «διατηρήθηκε επί έναν αιώνα και πλέον, παρά το γεγονός ότι συστηματική εμπειρική έρευνα των σωζόμενων 'πρωτόγονων' κοινωνιών άρχισε να γίνεται σε διάφορες κλίμακες ήδη από την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα» (σ. 7), γεγονός που θα έπρεπε να κλονίσει τα θεμέλια του μύθου της ΠΚ. Αυτή η συναίνεση και η «αντοχή στις αποδείξεις» της επιτόπιας έρευνας οφείλονται, όπως υποστηρίζει ο Kuper, στο ότι η ιδέα της ΠΚ επιτελεί, όπως είδαμε παραπάνω, μια συγκροτησιακή λειτουργία.

Αντίθετα, όμως, απ' ότι πίστευε ο ίδιος στην *Επινόηση*, ο μύθος της ΠΚ δεν χρονολογείται στις δεκαετίες του 1860 και 1870 αλλά συνεχίζει μια μακράιωνη συζήτηση. Στο δεύτερο κεφάλαιο: «Βάρβαρος, άγριος, πρωτόγονος», ο Kuper ξετυλίγει το μίτο αυτού του μύθου δείχνοντας ότι «[ο μύθος των ανθρωπολόγων] είναι ο ίδιος ένας μετασχηματισμός φιλοσοφικών μύθων» (σ. 31). Όπως η ΠΚ (οι «πρωτόγονοι») αντιδιαστέλλεται στη σύγχρονη κοινωνία, έτσι και οι «βάρβαροι» στον αρχαίο κόσμο αντιπαρατίθενται στους «Έλληνες» όπου «το αρχικό σημάδι του βαρβάρου είναι η γλωσσική ανεπάρκεια» (σ. 32).

Ο μύθος της ΠΚ δεν έχει μονάχα μακρινό παρελθόν αλλά όπως φαίνεται και λαμπρό παρόν (κεφάλαιο 10: «Η επιστροφή του αυτόχθονος»). Η θέση του Kuper είναι ότι ο μύθος της ΠΚ επανεμφανίζεται («επανακάμπει») σύμφωνα με τον ελληνικό τίτλο του βιβλίου) στη ρητορική του κινήματος για τα δικαιώματα των ιθαγενών, η οποία στηρίζεται ακριβώς σε μερικά από τα θεμελιώδη γνωρίσματα της «πρωτόγονης κοινωνίας». Ενώ οι εκπρόσωποι των ιθαγενών απαιτούν την αναγνώριση εναλλακτικών τρόπων κατανόησης του κόσμου, «κατά τρόπο αρκετά ειρωνικό όμως το κάνουν στο ιδίωμα της δυτικής θεωρίας του πολιτισμού» (σ. 370).

Ας δούμε όμως τι συνέβη μεταξύ της γένεσης του μύθου της ΠΚ και της πιο πρόσφατης μορφής του.

B) Οι 'μυθοπλάστες' και οι μεταμορφώσεις ενός μύθου

Ο Kuper εστιάζει σε συγκεκριμένες προσωπικότητες που συνέβαλαν στη διαμόρφωση του μύθου της ΠΚ και παρουσιάζει τις μορφές που του έδωσαν.

Ο Maine και η συμβολή του στο μύθο της ΠΚ αποτελεί το θέμα του τρίτου κεφαλαίου: «Η πατριαρχική θεωρία του Henry Maine». Συζητώντας για τη συγγένεια και έχοντας ως κύρια πηγή το ρωμαϊκό δίκαιο, ο Maine επιχειρεί στο *Αρχαίο δίκαιο* (*Ancient Law*, 1861) μια ανασύσταση της μετάβασης

από τις σχέσεις συγγένειας στις σχέσεις που ορίζονται από το κράτος. Σύμφωνα με τον ισχυρισμό του, αρχικά, η Patria Potestas και η αρρενογονία όρισαν τη φύση της συγγένειας, ενώ, οι δεσμοί συγγένειας παρείχαν τη βάση για τις πολιτικές σχέσεις. Με τον καιρό, ωστόσο, η οικογένεια εξελίσσεται έτσι που αδυνατεί πλέον να επιτελέσει την πολιτική της λειτουργία. Το κενό αυτό έρχεται να καλύψει η αρχή της τοπικής γειτνίασης. Έτσι οι δεσμοί αίματος αντικαθίστανται από την εδαφική προσήλωση (σ. 72), και οι σχέσεις κοινωνικής θέσης αντικαθίστανται από τις σχέσεις συμβολαίου.

Ο Morgan «δημιούργησε μια από τις σημαντικότερες εκδοχές της θεωρίας της πρωτόγονης κοινωνίας» (σ. 99), αυτό δείχνει ο Kuper στο τέταρτο κεφάλαιο: «Ο Lewis Henry Morgan και η Αρχαία κοινωνία». «Επινόησε μια νέα κατηγορία δεδομένων, τις ορολογίες της συγγένειας, και έπεισε γενιές ανθρωπολόγων ότι αποτελούσαν το κλειδί για την αποσαφήνιση των συστημάτων συγγένειας και γάμου» (σ. 132). Ήταν ο πρώτος ανθρωπολόγος που διέκρινε ανάμεσα σε ταξινομικά και περιγραφικά συστήματα ορολογίας της συγγένειας συνδέοντας τα τελευταία με τα τελευταία στάδια μιας εξελικτικής διαδικασίας που οδηγεί από τις ΠΚ στον πολιτισμό.

«Το ζήτημα του τοτεμισμού», «η πιο ανθεκτική συμβολή στις αντιλήψεις των Ευρωπαίων διανοητών για την ΠΚ στις αρχές του 20ού αιώνα», εξετάζεται στο πέμπτο κεφάλαιο. Εδώ, ο Kuper ξεχωρίζει τον Βρετανό Tylor και τη μελέτη του *Πρωτόγονος πολιτισμός* (*Primitive Culture*, 1871) με την οποία πρότεινε μια νέα θεωρία για τις απαρχές της θρησκείας. Αλλά η μακροβιότερη ίσως συμβολή του είναι ότι τοποθέτησε την εξέλιξη της θρησκείας στην ημερήσια διάταξη της βρετανικής ανθρωπολογίας. Ο McLennan ήταν εκείνος που συσχέτισε τις πρώιμες μορφές θρησκείας με τις πρωιμότερες μορφές κοινωνίας, επινοώντας κατά αυτό τον τρόπο τον 'τοτεμισμό'.

Όπως ο Boas στις ΗΠΑ, «ο Rivers έθεσε την ημερήσια διάταξη για τη μελέτη της ΠΚ στη Βρετανία» (κεφάλαιο 7: «Από τον Rivers στον Radcliffe-brown», σ. 249). Αν και ο Rivers αμφισβήτησε όψεις της μεγάλης εξελικτικής αφήγησης του Morgan, αναφερόταν στη θεωρία του και υιοθετούσε το βασικό αξίωμά του: ότι οι όροι συγγένειας διατηρούσαν ίχνη πρωτόγονων κοινωνικών συστημάτων.

Η «Θεωρία της καταγωγής» (κεφάλαιο 8) ή 'θεωρία των ομάδων γραμμικής καταγωγής' είναι αφενός άμεσος απόγονος του 'συστήματος των γενών' του Morgan, αφετέρου, οι Evans-Pritchard και Fortes, κύριοι εκφραστές αυτής της θεωρίας, επανέρχονται σε ορισμένες από τις κλασικές ενασχολήσεις της βικτωριανής ανθρωπολογίας εφόσον η ταξινόμηση των μορφών πολιτικής οργάνωσης στο έργο τους (εθνογραφία των Nuer και Tallensi αντίστοιχα, και ο συλλογικός τόμος *African Political Systems* που επιμελήθηκαν, όλα δημοσιευμένα το 1940) βασίζεται στην αντίθεση 'αίμα'/ 'γή', δηλαδή στις κοινωνίες βασισμένες στη συγγένεια (καταγωγή) και σ' εκείνες που βασίζονται στο έδαφος που θυμίζει την διάκριση του είχε κάνει ο Maine στο *Αρχαίο δίκαιο*.

Στο ένατο κεφάλαιο: «Προς τη νόηση. Θεωρία της επιγαμίας και τοτεμισμός», ο Kuper εξετάζει τη συμβολή των θεωρητικών της επιγαμίας στην ιδέα της ΠΚ και του Lévi-Strauss στη θεωρία του 'τοτεμισμού'. Αναγνωρίζει ότι «ο Lévi-Strauss

ήταν ο πρώτος που πρόσφερε μια ολοκληρωμένη εναλλακτική στον Frazer» για να προσθέσει αμέσως «αν και μια εναλλακτική που ήταν ουσιαστικά ένας μετασχηματισμός» (σ. 319). Δυο λόγοι που, σύμφωνα με τον Adam Kuper, ο λεβι-στρωσικός δομισμός συνιστά μεταμόρφωση προγενέστερων θεωριών της ΠΚ, είναι ότι α) «όπως ο Durkheim και ο Mauss, ο Lévi-Strauss υπέθεσε πως οι 'πρωτόγονοι' λαοί ενεργούν ομαδικά, και πως οι γαμήλιες ανταλλαγές ως εκ τούτου διεξάγονται ανάμεσα σε ομάδες καταγωγής που δρουν ως σύνολα» (σ. 322, η υπογράμμιση δική μου), και β) ότι «αποδεχόταν την αρχή του Morgan ότι η ορολογία της συγγένειας προσφέρει αδιαμφισβήτητες ενδείξεις για το σύστημα γάμου» (σ. 325).

Γ) Μύθοι που επιμένουν

Οι διάφοροι μύθοι που δημιούργησαν οι μελετητές του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και συντηρήσαν οι ανθρωπολόγοι του πρώτου μισού του 20ού έχουν την ιδιότητα της αντοχής στο χρόνο παρά τις όποιες αμφισβητήσεις μπορεί να προέκυψαν από τα νεότερα εθνογραφικά δεδομένα εξαιτίας ακριβώς της ικανότητάς του να μεταμορφώνονται.

Για παράδειγμα, με αναφορά στον τοτεμισμό (κεφάλαιο 5) το ενδιαφέρον «έπαψε όταν η επιθεώρηση *Anthropos* δημοσίευσε τα πρακτικά ενός συμποσίου πάνω στο θέμα κατά τα πρώτα χρόνια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου» (σ. 183). Επιπλέον, στο *Totemism and Exogamy* ο Frazer είχε απορρίψει τη θεωρία ότι ο τοτεμισμός υπήρξε ποτέ οικουμενικό φαινόμενο. Ωστόσο, η θεωρία αναβιώνει κάτω από την πένα του Lévi-Strauss μισό αιώνα αργότερα –αν και διατυπώνεται με άλλους όρους.

Ο τοτεμισμός είχε επίσης δεχτεί δριμύτατη κριτική και από τους μποασιανούς, η οποία εντάσσεται σε μια ευρύτερη κριτική που είχε ως στόχο τον εξελικτισμό του Morgan (κεφάλαιο 6) και συγκεκριμένα, τη θέση του ότι όλες οι κοινωνίες προόδευσαν από το μητριαρχικό στο πατριαρχικό στάδιο. Ωστόσο, όσο εύστοχη και αν υπήρξε η κριτική του στον εξελικτισμό, ούτε ο Boas ούτε και οι μαθητές του αντιπρότειναν μια εναλλακτική θεωρία. Πράγμα αξιοσημείωτο, ο εξελικτισμός αναβίωσε υπό τη μορφή του νεοεξελικτισμού με ηγετικές φιγούρες τους Leslie White και Julian Steward, ενώ δυο από τους λαμπρούς θιασώτες τους, οι Elman Service και Marshall Sahlins, επιχείρησαν να συμφιλιώσουν τις αντιλήψεις τους για την πολιτισμική εξέλιξη.

Με αναφορά στη μελέτη της ορολογίας της συγγένειας και των γαμήλιων πρακτικών –συστατικά στοιχεία του μύθου της ΠΚ (κεφάλαιο 7)–, ο Radcliffe-Brown στην ουσία αντέστρεψε το μοντέλο του Rivers και αργότερα, φοιτητές του Cambridge πρότειναν εναλλακτικές ερμηνείες για τις μελανησιακές γαμήλιες πρακτικές. Ωστόσο, όλοι έθεσαν τα ίδια ερωτήματα με τον Rivers, και έδωσαν τα ίδια είδη απαντήσεων. Ο Rivers και οι φοιτητές του ήταν τολμηροί, αλλά εντός των ορίων μιας στενής παράδοσης έρευνας που πηγάζει από τον Morgan και ήταν αυστηροί, χωρίς να αμφιβάλλουν για την αξία των βασικών τους δεδομένων: των όρων της συγγένειας. Ο Radcliffe-Brown αποδεικνύεται εντονότερα επηρεασμένος από τη θεωρητική σκέψη του Rivers απ' ό,τι ο Malinowski, ο

ο οποίος απαξίωνε την ορολογία της συγγένειας ως τρόπο κατανόησης των κοινωνικών σχέσεων. Πράγματι, αντιδρώντας στην μαλινοφσκική κυριαρχία, οι κύριοι αναπληρωτές του Radcliffe-Brown στην Οξφόρδη, πεπεισμένοι ότι υπηρέτουσαν την επανάσταση του Radcliffe-Brown, αναβίωσαν ουσιαστικά παλιότερες θεωρίες προσδίδοντας τους νέες μορφές.

Αυτή η αναβίωση έλαβε τη μορφή της 'θεωρίας της καταγωγής' (κεφάλαιο 8). Ο Kuper στηρίζει την επιχειρηματολογία του στα δυο κλασικά παραδείγματα των Nuer του Evans-Pritchard και των Tallensi του Meyer Fortes. Το μοντέλο των Evans-Pritchard και Fortes εξαπλώθηκε ραγδαία στους κόλπους της βρετανικής κοινωνικής ανθρωπολογίας και κατέληξε να εξηγεί σχεδόν τα πάντα και να το ανακαλύπτουν παντού (έτσι, λχ. ο Meggit εφάρμοσε το αφρικανικό μοντέλο με ελάχιστες τροποποιήσεις στους Mae-Enga, μια κοινωνία των υψιπέδων της Νέας Γουινέας). Την πρώτη «συνεκτική κριτική της θεωρίας» (σ. 297) ξεκίνησαν οι θιασώτες του Malinowski την δεκαετία του 1960. Αλλά η μονογραφία του Leach (*Pul Eliya*, 1961) συνιστά την πιο «περιεκτική επίθεση στη θεωρία της καταγωγής» (σ. 297). Στην μονογραφία του ο Leach έρχεται σε αντιπαράθεση με την κλασική ανθρωπολογία αλλά και τη θεωρία των ομάδων γραμμικής καταγωγής, που υπέθετε ότι οι ΠΚ βασίζονται στη συγγένεια, εφόσον υποστηρίζει ότι στο *Pul Eliya* τα πάντα περιστρέφονται γύρω από τη γη: «η τοπικότητα, και όχι η συγγένεια, σχηματίζει τη βάση της συσσωματωμένης συνομαδωσης» (σ. 298). Όλα αυτά όμως δεν έπληξαν τη θεωρία της καταγωγής για το λόγο ότι το παράδειγμά του αφορούσε σε ένα χωριό της Σρι Λάνκα.

Δ) Το έργο του Adam Kuper στην Ελλάδα

Είναι πράγματι ευτύχημα που μεταφράστηκε αυτή η μελέτη για τουλάχιστον δυο λόγους. Πρώτον, απευθύνεται σε δυο –αν και όχι εντελώς ανεξάρτητες– ομάδες αναγνωστικού κοινού με την έννοια ότι μπορεί να διαβαστεί 'επιστημολογικά', δηλαδή εστιάζοντας στο γενικό εγχείρημα του συγγραφέα: ή αποσπασματικά, ως μια εξαιρετικά καλογραμμένη ιστορία της κοινωνικής ανθρωπολογίας από τη σκοπιά των θεωριών της συγγένειας (επιπλέον, συμπληρώνει θαυμάσια τη μελέτη *Ανθρωπολογία και ανθρωπολόγοι*). Πολλά από τα κεφάλαια είναι αυτοτελή και τόσο καθαρογραμμένα που μπορούν να διαβαστούν εύκολα από προπτυχιακούς φοιτητές. Δεύτερον, δίνει πρόσβαση σε εθνογραφίες εκτός ελλαδικού χώρου σε όσους δεν γνωρίζουν την αγγλική, και αυτό ισχύει βεβαίως και στα δυο επίπεδα ανάγνωσης που διακρίνω. Η εξαιρετική μετάφραση των Φώτη Τερζάκη και Βενετία Καντσά βοηθάει πολύ σε αυτά. Τέλος, πολύ καλή είναι η επιμέλεια της Καντσά (βλ. ιδιαίτερα τον κατατοπιστικό πρόλογο, σ. xii-xxv).

Στα δυνατά σημεία της μελέτης συγκαταλέγονται η πολύ καλή εποπτεία που έχει ο Kuper για πολλά από τα ζητήματα που απασχόλησαν τον κλάδο. Αυτό φαίνεται όχι μόνον από τον όγκο του υλικού που διαχειρίζεται αλλά κυρίως από την καθαρότητα της γραφής. Ο Βρετανός ανθρωπολόγος έχει την αξιοζήλευτη ικανότητα να διατυπώνει και να επεξηγεί σύνθετα ζητήματα με μια αφοπλιστική απλότητα. Αυτή η ικανότητα αναδεικνύεται σε όλο το βιβλίο αλλά προπαντός στο κεφάλαιο

λαιο που αφιερώνει στη θεωρία της επιγαμίας. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρομαι στην καταποπιστική και εξαιρετικά ευανάγνωστη ανασκόπηση της θεωρίας του πλαγιο-ξαδελφικού γάμου (σ. 312-17). Μέσα σε έξι σελίδες διατυπώνεται η θεωρία και εξετάζονται οι τοποθετήσεις διαφόρων ανθρωπολόγων: Frazer, Tylor, Rivers, Hodson, Fortune και οι θέσεις της προ Lévi-Strauss στρουκτουραλιστικής σχολής του Leiden (van Wouden, de Jong). Η συμβολή του ίδιου του Lévi-Strauss περιγράφεται μέσα σε εννέα εξαιρετικά ευανάγνωστες σελίδες (σ. 319-327). Επιπλέον, ο Kuper τοποθετεί τους 'μυθοπλάστες' του στα πολιτισμικά, κοινωνικά, ιστορικά και διανοητικά συμφραζόμενα όπου αυτοί έδρασαν και αναδεικνύοντας πώς επηρέασαν ο ένας τον άλλον, μας οδηγεί στα δαιδαλώδη μονοπάτια των ιδεών.

Σε γενικές γραμμές το εγχείρημα του Kuper είναι πειστικό. Κάποιες επιφυλάξεις θα μπορούσε κανείς να εκφράσει όσον αφορά το τέταρτο μέρος, τα κεφάλαια 8 και 9 που πραγματεύονται τη θεωρία της καταγωγής και της επιγαμίας αντίστοιχα.

Αφενός θεωρώ ότι ο Kuper, παρασυρμένος ίσως από το γενικότερο (επιστημολογικό) εγχείρημα του, απορρίπτει σχετικά αβίαστα τη θεωρία της καταγωγής έτσι όπως διατυπώθηκε από τον Evans-Pritchard, ενώ υπάρχουν κείμενα που συνομιλούν εποικοδομητικά με τη συγκεκριμένη θεωρία (βλ. Dumont 1997 [1971]: 81-94· Evans 1982 και 1983· MacGaffey 2005: 198-200, ευθεία απάντηση στο Kuper 1982: 92)· αφετέρου κάποιες διατυπώσεις αφήνουν να εννοηθεί ότι ο Kuper αντιλαμβάνεται τη θεωρία της επιγαμίας από τη σκοπιά της

θεωρίας της καταγωγής (βλ. σ. 322). Αυτό εξηγεί ίσως και το γεγονός ότι και στα τρία έργα του (1982, 1988 και 2005) πραγματεύεται τις δυο θεωρίες σαν να ήταν απλώς παραλλαγές η μία της άλλης ενώ συνήθως, οι περισσότεροι ανθρωπολόγοι τις κατανοούν ακριβώς ως δυο αντίθετα.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Άλλα έργα του είναι: *Anthropologists and Anthropology: The Modern British School*, Routledge, 1983, ελληνική έκδοση Καστανιώτης 1989, και *Culture: The Anthropologist's Account*, Harvard University Press, 1994.
- 2 Η επιμελήτρια του έργου φρόντισε να επισημάνει τις διαφορές ανάμεσα στα δυο βιβλία αλλά και πώς αυτά συνδέονται με το συγκεκριμένο άρθρο (Καντσά 2007, σ. xiii-xvii).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Dumont, L., *Groupes de filiation et alliance de mariage. Introduction à deux théories d'anthropologie sociale*, Παρίσι, Gallimard. 1994 [1971].
- Dumont, L., "Préface" στο E. E. Evans-Pritchard, *Les Nuer*, Παρίσι, Gallimard, 1997 [1968], σ. i-xviii.
- Evens, T. M. S., "Two concepts of 'society as a moral system': Evans-Pritchard's heterodoxy", *Man*, n.s., 1982, 17, σ. 205-18.
- Evens, T. M. S., "Nuer hierarchy", στο J. Cl. Galey, επιμ., *Différences, valeurs, hiérarchies. Textes offerts à Louis Dumont*, Παρίσι, EHESS, 1985, σ. 319-34.
- Kuper, A., "Lineage theory: A critical retrospect", *Annual Review of Anthropology*, 11, 1982, σ. 71-95.
- MacGaffey, W., "Changing representations in central African history", *Journal of African History*, 46, 2005, σ. 189-207.